

کانال تخصصی تاریخ من
@tarikheman3

درسنامه و نکات مهم درس ۹

تاریخ ۱

دهم علوم انسانی

تهیه کننده: عیسی رسولی - بناب / کانال تخصصی "تاریخ من"

درس ۹: ورود آریایی ها تا پایان هخامنشیان

اقوام آریایی با تأسیس حکومت‌های نیرومند، موجب تغییر و تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در ایران، و جهان آن روز شدند. در این درس، با شواهد تاریخی، مهم‌ترین رویدادها و موقعیت سیاسی و نظامی تاریخ ایران را از تشکیل دولت ماد تا پایان حکومت هخامنشیان، بررسی و تحلیل می‌نمایید.

اقوام آریایی از مهاجرت تا تشکیل حکومت در ایران واژه ایران و واژه آریایی به معنی سرزمین آریاییان است. واژه آریایی نیز به معنی شریف و آزاده است؛ پس واژه ایران به معنی سرزمین مردمان شریف و آزاده است.

آریاییان گروهی از اقوام هند و اروپایی بودند که از زمان‌های بسیار کهن و به تدریج در فلات ایران و شبه قاره هند مستقر شدند و خود را آریایی نامیدند. اقوام هند و اروپایی، نخست در علفزارهای واقع در شمال شرق فلات ایران و جنوب روسیه در حوالی دریاچه آرال می‌زیسته‌اند. اقوام آریایی در حدود ۱۵۰۰ ق.م. با نام مادی‌ها، پارسی‌ها و پارتی‌ها وارد فلات ایران شدند. گروهی هم به هند رفتند

تأسیس حکومت ماد: قبایل گوناگون مادی‌ها بنیان گذار نخستین حکومت آریایی در ایران در بخش وسیعی از مناطق غربی و مرکزی ایران استقرار یافتند برای اولین بار در قرن ۹ ق.م. در سالنامه‌های شاهان آشوری به مادی‌ها اشاره شده است. یورش‌ها و غارت‌گری‌های پیاپی آشوریان برای بدست آوردن فلزات، سنگ‌های قیمتی، زمینۀ اتحاد قبایل پراکنده ماد را فراهم آورد. از این رو، رؤسای این قبایل، یکی از بزرگان مادی به نام دَهبوک که به اشتباه دیاکو می‌خوانند، را به پادشاهی برگزیدند. دَهبوک شهر هگمتانه یا اکباتان (همدان امروزی) را بنا کرد و مرکز حکومت خود قرار داد.

ماد در اوج قدرت: حکومت ماد در زمان فرمانروایی هُووُخْشْتَر، سومین پادشاه مادی به اوج قدرت رسید. او نخست با تشکیل سپاه منظم و کارآمدی از قبایل مختلف ماد، پارس و... قدرت خود را در ایران تثبیت، سپس با حکومت بابل، علیه آشور متحد شد و به حاکمیت آشوریان پایان داد. در پی این موفقیت نظامی، قلمرو ماد به شمال بین‌النهرین و بخش‌های وسیعی از آسیای صغیر گسترش یافت.

سقوط حکومت ماد: آستیاگ، پسر و جانشین هُووُخْشْتَر لیاقت و درایت پدر را نداشت و دوران طولانی سلطنت خود را صرف خوشگذرانی و گردآوری ثروت کرد. بزرگان طوایف ماد و تود. مردم که از عملکرد آستیاگ ناخشنود بودند، بر ضد او با کورش هخامنشی همدست شدند. سرانجام با فتح هگمتانه به دست کورش، حکومت ماد برافتاد.

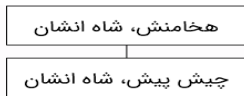
درسنامه و نکات مهم درس ۹ - تاریخ ۱ / تهیه کننده: عیسی رسولی - دبیرتاریخ بناب

تأسیس حکومت هخامنشی: یکی از نوادگان هخامنش، به نام کوروش (کوروش دوم)، که بر آنتشان حکومت می‌کرد، قبیله‌های پارسی را که از سلطه مادی‌ها ناراضی بودند، متحد کرد. کوروش، سپس با جلب حمایت بزرگان مادی، آستیگ را از میان برداشت و پادشاهی هخامنشیان را بنیان نهاد.

بررسی شواهد و مدارک

متن ۱: شجره‌نامه کوروش به نقل از منشور وی «... منم کوروش، شاه بزرگ، شاه توانمند، شاه بابل، شاه سومر و اکد، شاه چهارگوشه جهان؛ پسر کمبوجیه، شاه بزرگ، شاه انشان، نوه کوروش (یکم)، شاه بزرگ، شاه انشان، نبیره چی شپیش، شاه بزرگ، شاه انشان ...»
 متن ۲: داریوش بزرگ در سنگ نوشته بیستون، اجداد خود را این گونه معرفی می‌نماید: داریوش شاه می‌گوید: پدر من ویشتاسب، پدر ویشتاسب «ارشام، پدر ارشام، آریارمنه، پدر آریارمنه، چی شپیش، پدر چی شپیش، هخامنش است. داریوش شاه می‌گوید: بدین جهت». ما هخامنشی خوانده می‌شویم که از دیرگاهان اصیل هستیم.

فعالیت ۱ (صفحه ۸۳ کتاب درسی)

الف) متن‌های شماره ۱ و ۲، جزو منابع دست اول تاریخ ایران باستان است یا منابع دست دوم؟ چرا؟

دست اول - چون دقیقاً در همان زمان و به دستور خود کوروش و داریوش نوشته شده است.

ب) با توجه به متن‌های صفحه قبل، شجره‌نامه کوروش و داریوش را کامل کنید.

کوروش به آسیای صغیر لشکرکشی کرد و حکومت لیدی و سایر دولت - شهرهای آنجا را شکست داد و شهر ثروتمند سارد، پایتخت لیدی و تمامی آسیای صغیر را به تصرف خود درآورد. در نتیجه این فتوحات، حکومت هخامنشیان به ثروت هنگفتی دست یافت و با دولت شهرهای یونانی همسایه شد. مؤسس سلسله هخامنشی پس از آن، چند سالی در مناطق شرقی فلات ایران سرگرم کشورگشایی بود و مناطق وسیعی را به قلمرو خود افزود. یکی از انسانی‌ترین و شکوهمندترین فتوحات تاریخ جهان، فتح مسالمت آمیز بابل بدون جنگ و خونریزی توسط کوروش بزرگ در سال ۵۳۹ م. است. بابل یکی از بزرگ ترین شهرهای آن روزگار با مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون با داشتن بناها و پرستشگاه‌های با شکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راه‌های ارتباطی با سرزمین های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود. کوروش فرمان داد تا ماجرای فتح صلح آمیز بابل را بر لوحی استوانه ای (منشور) از گل رس به زبان بابلی بنویسند.

کوروش به عنوان یک جهان گشا و شخصیت انسانیش همواره مورد تحسین و تکریم بوده است. در روزگاری که قتل و غارت و کشتار، روش معمول فرمانروایان و فاتحان بود، با پرهیز از چنین رفتاری، شکل جدیدی از فرمانروایی را با این رفتار مدارا جویانه و انسانی معرفی کرد که پس از او، برخی از شاهان هخامنشی از آن پیروی کردند. در زمان پادشاهی (کشوری بزرگ و با تمدنی کهن و با شکوه) به تصرف هخامنشیان درآمد.

نقشه

قلمرو هخامنشیان

منشور کوروش - موزه بریتانیا

تنبیت شاهنشاهی هخامنشیان: کمبوجیه، جانشین کوروش، مصر را تصرف و در بازگشت مرد، داریوش یکم، گوماته مغ و مدعیان را سرکوب کرد.

اقدامات داریوش: فرونشاندن شورش‌های داخلی - برقراری آرامش و امنیت - لشکرکشی به شرق - تصرف قسمت‌هایی از هند - لشکرکشی شمال دریای سیاه و جنوب روسیه - تأسیس سپاه جاویدان، احداث جاده شاهی و برپایی کاخ‌ها و بناهای مجلل، بنیان اصول کشورداری - رونق اقتصادی ایران

رقابت و درگیری یونان با ایران: اواخر داریوش دولت - شهرهای یونانی، مخصوصاً آتن، از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل شرقی دریای اژه ناخشنود بودند. آتنی‌ها یکی از شهرهای یونانی نشین آسیای صغیر به نام میلئوس (مَلطیه) را تشویق به شورش کردند و سپس به همراه شورشیان شهر سارد را آتش زدند. ناوهای ایرانی نخست جزایر دریای اژه را تصرف کردند و سپس سپاه ایران وارد خاک یونان شد و در جایی به نام ماراتن موضع گرفت.

نبرد ماراتن: یورش یونانیان به قدری ناگهانی بود که کاری از تیراندازان پارسی بر نیامد و سپاه ایران عقب نشینی کرد. مورخان یونان باستان و تاری خدانان جدید اروپایی، جنگ ماراتن را با آب و تاب فراوان نقل کرده‌اند.

خشایارشا، پس از فرونشاندن شورش‌های مصر و بابل، به یونان لشکر کشید و آتن را تصرف کرد، اما در نبرد دریایی در تنگه سالامیس توفیقی به دست نیاورد.

انحطاط و فروپاشی هخامنشیان: حوادث دوره اردشیر دوم که از ۴۰۴ تا ۳۵۸ ق.م. : تفرقه درونی، شورش برادرش کورش کوچک در آسیای صغیر - کمک مزدوران یونانی و شکست کورش کوچک - خوش گذرانی و راحت طلبی اردشیر دوم - مصر از سیطره هخامنشیان خارج شد.

اردشیر سوم: قتل خاندان سلطنتی - پادشاهی جاه طلب و جنگجو - ضمیمه دوباره مصر - قتل اردشیر سوم به دست یکی از خدمتکاران کاخ شاهی .

داریوش سوم، دلیر و جوانمرد - عدم تدبیر و درایت شاهان - اسکندر با سپاهی بسیار قوی، آموزش دیده و تشنه قتل و غارت به ایران تاخت.

اسکندر در سه نبرد (گرانیکوس، ایسوس و گوگمل) سپاه هخامنشی را شکست داد و پس از آن، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشیان را تسخیر کرد. با وجود دلاوری و رشادت آریوبرزن، سردار شجاع ایرانی، سپاهیان مقدونی و یونانی به تخت جمشید رسیدند و مشهور است که به دستور اسکندر این شهر به آتش کشیده شد. داریوش سوم که از برابر اسکندر گریخته بود در سال ۳۳۰ ق.م. نزدیک دامغان کنونی به قتل رسید.

میراث هخامنشی در یک نگاه کلی: میراث و یادگارهای هخامنشیان در آیین کشورداری و سیاست، شیوه‌های عمرانی، اقتصادی و تجاری، ساخت بناهای باشکوه، ابداع هنرهای جهانی و مداراجویی فرهنگی و دینی در تاریخ ایران و جهان و نخستین حکومت بزرگ جهانی ماندگار شد.

پرسش‌های نمونه (صفحه ۸۹ کتاب درسی)

۱- چه عاملی زمینه‌ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟

حاملات و غارتگری‌های آشوری‌ها به غرب ایران، زمینه اتحاد قبایل پراکنده ماد را فراهم کرد و با پادشاهی دهیوک هگمتانه را پایتخت خود قرار دادند.

۲- اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید.

بابل یکی از بزرگترین شهرهای آن روزگار با مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا زندگی می‌کردند. این شهر از نظر داشتن بناها و پرستگاه‌های باشکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راه‌های ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

۳- چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق‌العاده‌ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟

زیرا اقدامات اساسی در زمینه تشکیلات نوین اداری، نظامی، تأسیس نظام اجتماعی و اقتصادی کارآمد انجام داد و شیوه‌ای از کشورداری بنیان نهاد که هم در دوره هخامنشیان و هم تا قرن بعد ادامه یافت. او زمینه رونق اقتصادی و تمدنی ایران را فراهم کرد.

۴- به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟ با قرار گرفتن ایران بین اروپا و آسیا در انتقال دستاوردهای تمدنی اقوام این مناطق تأثیر زیادی داشت. همچنین بسیاری از حکومت‌های محلی کوچک را در یک امپراتوری بزرگ ادغام کرد و یک امپراتوری جهانی ساخت فنون سیاست و آیین کشورداری نوین را از خود بر جای گذاشت.

۵- با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آنها اشاره شده است، فهرست کنید.
منابع دست اول: سالنامه‌های شاهان آشوری، منشور کورش، سنگ نوشته بیستون و آشوربانیپال، آرامگاه کورش و داریوش سوم، تخت جمشید منابع دست دوم: تاریخ مردم ایران قبل از اسلام (دکتر عبدالحسین زرین کوب)

تهیه و تنظیم: عیسی رسولی گروه آموزشی تاریخ بناب

